

Socio-spiritual essays on combating regional crime

Соціально-духовні нариси протидії регіональній злочинності

Безпалько С.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
«Право» Івано-Франківської філії Відкритого
міжнародного університету розвитку людини «Україна»,
начальник Головного управління Національної поліції
в Івано-Франківській області, полковник поліції;*

Кріцак І.В.,

*підполковник поліції, помічник начальника ГУНП
в Івано-Франківській області, кандидат юридичних наук*

Актуальність розроблення проблеми. Підготовка комплексного аналізу та заходів попередження стану злочинності та прогнозів її подальшого розвитку – ключова частина аналітичної роботи правоохоронних органів. Так, жодне управлінське рішення не може бути ефективним без попередньої та достовірної оцінки об'єкта регулювання, у тому числі регіональної злочинності [1]. У правоохоронній сфері таким об'єктом виступає злочинність, однак у комплексних аналізах, що готуються правоохоронними органами, акцент часто зміщений у бік різних факторів, що детермінують її [2]. Тому сьогодні неабияк важливо при здійсненні наукових досліджень зробити акцент на соціально-культурних особливостях регіонів, з формуванням релігійно-ціннісних орієнтирів особистостей щоб виявити заходи впливу на осіб заради попередження та боротьби зі злочинністю на регіональному рівні. Власне у цьому аспекті спеціальних наукових досліджень з дослідження проблем регіональної злочинності на сьогодні не проводились.

Регіональні особливості протидії злочинності. Боротьба зі злочинністю має бути не стихійною та епізодичною, а планомірною та постійною. Державі необхідна дієва кримінальна політика, здатна докорінно змінити рівень криміналізації населення [3, с. 47-48]. Так, «кримінальна політика визначає стратегію та тактику боротьби зі злочинністю, маючи в якості кінцевої мети максимальне скорочення злочинності на основі усунення причин та умов, що її породжують, та використовуючи в якості засобів кримінальне, кримінально-процесуальне, кримінально-виконавче право та заходи профілактики» [4, с. 50].

Наразі правоохоронні органи, спираючись на прийняту стратегію та тактику, в рамках існуючої кримінальної політики докладають чималих зусиль щодо профілактики, попередження, розкриття та розслідування злочинів, проте цього недостатньо. Досвід останніх десятиліть показує, що заходи боротьби зі злочинністю не призводять до істотного зниження її рівня. У цьому зв'язку необхідний пошук додаткових шляхів протидії злочинній поведінці населення, які повинні включати не лише вдосконалення законодавчої бази, розробку нових методик розкриття та розслідування злочинів, що підвищують ефективність правоохоронної системи, а й грамотне використання величезного потенціалу регіонів держави. До боротьби зі злочинністю, як показала практика, з урахуванням територіальних обсягів країни, необхідно залучати регіональні органи влади. Саме адміністрації областей, міст і районів мають повну інформацію про рівень, динаміку і, найголовніше, специфіку регіональної злочинності, на основі чого можуть і повинні розроблятися та реалізовуватися заходи щодо боротьби з нею. Територіальна різноманітність держави традиційно враховувалась при розподілі на адміністративні округи та економічні зони, що мають кліматичні, національні, демографічні та географічні відмінності. Ці особливості формують регіональну специфіку моделей поведінки людей, у тому числі та кримінальну [3, с. 48].

Регіональні особливості протидії злочинності фрагментарно розглядалися багатьма кримінологами, які займаються проблемами злочинності, досліджуючи при цьому специфічні риси вчинення злочинів у мегаполісах, середніх містах, невеликих поселеннях міського типу та сільської місцевості потребують постійних науко-

вих досліджень. В цьому аспекті на особливу увагу заслуговує наукова праця українського вченого А. М. Бабенко [5], який фрагментарно все ж таки досліджував проблеми культурних факторів у протидії злочинності, однак комплексної наукової праці сьогодні не має. Хоча нині все ж робляться поодинокі кроки до реалізації системи протидії злочинності у вигляді залучення регіональних органів влади з розробленням та реалізації програм щодо боротьби зі злочинністю з урахуванням регіональних особливостей, рівня та динаміки злочинності, ступеня криміналізації населення та факторів, що впливають на них [3, с. 48]. Державі необхідна дієва кримінальна політика, здатна докорінно змінити рівень криміналізації населення.

Як зазначають Ю. В. Голік та А. І. Коробєєв, «кримінальна політика визначає стратегію та тактику боротьби зі злочинністю, маючи в якості кінцевої мети максимальне скорочення злочинності на основі усунення причин та умов, що її породжують, та використовуючи засоби кримінального, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого права та заходи профілактики [4, с. 50].

Особливості дослідження регіональної злочинності від соціально-економічного до територіального підходу у радянські часи (історичні аспекти еволюції проблем злочинності). Ще в 60-80-ті роки минулого століття у дослідженнях Г. А. Аванесова Ю. М. Антоняна, М. М. Бабаєва, С. Є. Віціна, В. К. Звірбуля, В. М. Кога-на, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнєцової, Б. Д. Овчиннікова, В. В. Орехова, А. Б. Сахарова, Л. І. Спірідонова в основному розроблені теоретичні питання впливу окремих факторів на злочинність. Сьогодні безперечно вони набули значних видових форм та особливостей. Так, встановлено, що злочинність перебуває у тісних опосередкованих зв'язках з процесами урбанізації, міграції населення, його статево- і соціально-професійною структурами, типами поселень та їх заселеністю, соціальним середовищем в них та іншими соціально-економічними процесами. Згодом відбувся перехід від теоретичного дослідження впливу окремих економічних та соціально-демографічних факторів до так званих комплексних досліджень злочинності у різних регіонах. Ознаменована поява та становлення нового у кримінологічній науці та практиці напряму – територіального підходу до вивчення злочинності зробили важливий вне-

сок у дослідженні та узагальненні значних масивів матеріалів про злочинність у міській та сільській місцевості, злочинності великих міст, міст-новобудов та курортних міст тощо [6, с. 148].

Інтенсивність проявів регіональних особливостей злочинності у адміністративно-територіальних одиницях істотно вирізняється. Нині це об'єктивно існуюче явище та предмет наукових інтересів багатьох кримінологів. Необхідність такого роду досліджень, зумовлена, передусім, практичною значущістю – можливість з урахуванням отриманих даних диференційовано впливати на злочинність у конкретних умовах, адже при такому підході, з'являється можливість повніше враховувати особливості злочинності та зумовлені ними запобіжні заходи у регіональних планах економічного та соціального розвитку. Не менш цінними є і теоретичні результати подібних робіт, адже вони дозволяють глибше проникати у механізм детермінації злочинності та її змін, встановлювати закономірності породження та функціонування злочинності в різних за своїми соціально-економічним, соціально-культурним та іншим характеристикам регіонів, виокремлювати в цих закономірностях загальне та специфічне [7, с. 5]. Все це є необхідною передумовою для розширення теоретичних уявлень про зміст поняття «злочинність», її «соціальні» властивості та вироблення стратегічних заходів її попередження, адже просте декларування принципу соціальної обумовленості злочинності не дозволяє пояснити її відмінності, що виявляються різнопланово та багатоаспектно. Важливим підходом в дослідженні проблем злочинності виступає вивчення механізму її взаємозв'язку із соціально-економічними чинниками у багатоаспектному його значенні [6, с. 147].

Особливості звичаєво-культурного середовища окремих націй і народностей. С. М. Гозгешева, досить вдало на прикладі народів Північного Кавказу розкриває особливості впливу звичаїв на формування стабільного правового ладу. В основі традиційного суспільства, як правило лежить спосіб соціокультурної комунікації та регуляції всіх сфер життя, заснованих на традиції, що забезпечує стабільність соціальної структури та станової ієрархії. Звичаєве право – феномен традиційної культури, що забезпечує переважно усну трансляцію соціонормативної інформації та регулятивного громадського досвіду, зафіксованого у прецеденті та закріплено-

го у традиції, адекватного навколишнього середовища та менталітету етнічної соціально-культурної групи. Воно у традиційному суспільстві носить загальнообов'язковий, приписуючий характер, невіддільне від моральних імперативів, закріплених у звичаях, традиціях та ритуалі. У багатьох народів їхня єдність забезпечується у морально-етнічних кодексах, які визначають етнічну ідентичність. Звичаєве право виконує соціокультурні функції:

- інтегративна – регламентація сімейних та внутрішньоетнічних відносин;
- миротворча – регламентації відносин з іншими суспільствами та етнічними групами;
- комунікативна – трансляція однотипної системи табу та установок у взаємодії індивідів та соціальних інститутів;
- ідентифікаційна – основа усвідомлення належності до соціокультурної групи.

Звичайне право, безумовно, з ранніх часів дотепер відіграє особливу роль у суспільному, культурному житті, а також політичній стабільності суспільства [8, с. 2].

Взаємодія правоохоронних органів з установами виконання покарань на регіональному рівні. Концепція розвитку правоохоронних органів має містити заходи пов'язані з умовами та порядком виконання та відбування покарань, діяльністю відповідних установ та органів, а саме стосовно профілактики рецидивної злочинності, вироблення альтернативних видів покарань з метою виправлення і перевиховання засудженого. Як свідчить практика, більшість суддівського корпусу, представників прокуратури, поліції взагалі не бували у місцях позбавлення волі з метою вивчення психологічного портрету особистості, регіональних особливостей злочинності, її причин і факторів. Цим безперечно, в основній своїй масі повинні займатись відповідні наукові установи, представники науково-дослідних центрів, моніторингових груп, фахівці відповідної кваліфікації. Тому на місцевому рівні мають бути відповідні установи з дослідження проблем злочинності на регіональному рівні.

Як свідчить вітчизняна практика, держава, не достатньою мірою зацікавлена у розвитку науки, більшість знаних наукових кадрів виїхала за кордон та усілякими темпами відбувається скоро-

чення наукових установ, в той же час, коли провідні країни світу йдуть шляхом прогресивного розвитку науки. Також, основною перешкодою для досягнення поставлених цілей та вирішення завдань є певна декларативність концепцій та регіональних планів протидії злочинності, відсутність ефективного контролю за їхнім виконанням. Низка концептуальних положень при відсутності чи за недостатнього фінансування, політичної волі місцевих чиновників не мають реальних підстав для реалізації на місцевому рівні їх установами та органами, що мають особливий вплив на регулювання злочинності в регіоні. Перешкодою для досягнення поставлених цілей також є не повною мірою розроблений для успішної реалізації механізм здійснення громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів. Принципове значення мають розробка та реалізація механізму профілактики злочинності, де на особливе місце заслуговують на заходи кримінологічного та адміністративного попередження.

Практичною реалізацією може також бути підвищення ефективності соціально-психологічної та викладацької діяльності у виправних установах шляхом проведення відповідних заходів з попередження вчинення злочинів, у тому числі за участю представників громадянського суспільства (церкви, волонтерів, небайдужих особистостей) спрямованих на подальшу соціальну адаптацію звільнених від відбування покарання, знаходженням їм відповідної роботи і докорінної переміни свідомості на духовно-ідеологічному рівні.

Саме застосування комплексного впливу і підходу до таких процесів забезпечить попередження рецидивної злочинності на кожному з етапів: подальшої соціалізації засудженого та вироблення кримінальних правовідносин, на основі єдиних вимог до усіх та індивідуального підходу до кожного з урахуванням вікових, та особистісних властивостей (діяльність з дослідження соціально-психологічного портрету особистості, виявлення психологічних травм та подальших кримінологічних особливостей за тих чи інших умов в факторів).

Поетапна діяльність з пропагування законослухняного способу життя, забезпечить реалізацію функцій покладених на кінцеві цілі покарання за умови одночасної і комплексної дії усіх механізмів

державного та громадського впливу у соціальному середовищі. Для досягнення поставлених завдань безперечно необхідний і комплекс законодавчих заходів щодо протидії злочинності реалізація яких дозволить регламентувати контрольні функції, та визначить коло уповноважених посадових осіб і представників громадянського суспільства, діяльність яких спрямовуватиметься на профілактику, попередження та протидію злочинності.

Культура протидії злочинності на регіональному рівні. Останніми роками в антикримінальній науці та практиці сформувалася нова прогресивна концепція – культури протидії злочинності. Вона визначається як «опосередкована історичними, соціально-економічними, політичними, духовними та іншими закономірностями суспільного розвитку сукупність різноманітних компонентів антикримінальної практики та її результатів, що характеризують ставлення держави до злочинності. Культура протидії злочинності є процесом та результатом антикримінальної практики держави» [9, с. 11].

Її формування та розвиток відбувається на різних рівнях, у тому числі регіональному. Кожен регіон відрізняється не лише специфікою криміногенної та антикриміногенної детермінації, природного середовища, географією, адміністративно-територіальним розподілом, промисловістю, інфраструктурою, демографічними характеристиками, а й особливостями сформованої культури протидії злочинності. Слід врахувати, що, незважаючи на наявність виражених регіональних особливостей, багато проблем розвитку регіональної культури протидії злочинності є спільними для різних регіонів та територій [10, с. 39].

Розглянемо вказані проблеми на прикладі Івано-Франківської області. За оцінкам спеціалістів, Прикарпаття характеризується високими показниками якості антикримінальної діяльності, забезпечення публічного порядку та безпеки. Таких результатів правоохоронним органам та регіональним органам виконавчої влади вдається досягати в умовах значних криміногенних загроз – вирубування лісів, викачування корисних копалин (нафта, газ), які об'єктивно поширюються з огляду на особливе географічне положення регіону, його соціально-економічні характеристики (відсутність робочих місць), міграційну ситуацію (значний розвиток сфери ту-

ризму, зокрема відпочинкового комплексу «Буковель», проведення масових заходів суспільно-політичного характеру), а також в силу історичних особливостей регіону.

Поряд із позитивними духовно-релігійними тенденціями, що відображаються на антикримінальній діяльності регіону, існує ряд проблем, що перешкоджають поступальному розвитку регіональної діяльності культури протидії злочинності. В ході проведених кримінологічних досліджень і спостережень вдалося виявити окремі із них. Так, серед проблем розвитку регіональної культури протидії злочинності слід назвати відсутність об'єктивної поінформованості про злочинність у регіоні, її фактори та наслідки. На регіональному і загальнодержавному рівні існує брак науково чи професійно обґрунтованих даних про реальні показники злочинності, її фактори, соціальні та економічні наслідки. Доступні лише дані офіційної статистики, без наукових обґрунтувань, пояснень, обговорення, які здатні відобразити реальну картину і географію злочинності. Так зване діагностування реальної кримінальної ситуації допоможе якісному прогнозуванню кримінальних загроз на основі інтенсивних змін у різних сферах регіонального життя. Більшість доступних для вивчення вихідних даних орієнтовані на загальний соціально-економічний розвиток регіону та у кінцевому результаті не завжди можуть бути використані для цілей кримінологічного аналізу. Сьогодні недостатньо робиться для того, щоб на регіональному рівні створити відповідні кримінологічні групи протидії злочинності, наукові центри (лабораторії) із залученням найрізноманітніших спеціалістів різних галузей знань, тим паче, що на рівні Івано-Франківської області створена наукова школа з дослідження проблем кримінологічної політики держави під керівництвом знаного професора кримінального права та кримінології П. Л. Фріса. Спеціалістами згаданої наукової школи використовуються спеціальні методики збору та аналізу матеріалу, у напрямку вироблення відповідної подальшої кримінологічної політики, вивчається офіційна статистична інформація, аналізуються офіційні документи.

Однак процеси, які відображають розвиток у соціально-економічній, політичній, культурній і духовній сферах регіону, чомусь не стають предметом наукових досліджень на регіональному, не гово-

рячи вже про загальнодержавний рівень. Не закладаються в основу досліджень діагностика та моніторинг кримінальної ситуації в регіоні за результатами контент-аналізу засобів масової інформації, опитувань спеціалістів у правоохоронній сфері, тобто активної практичної діяльності відповідних, згадуваних нами моніторингових груп.

Місцева влада теж повинна бути зацікавлена у розвитку та виробленні відповідної кримінологічної політики держави на місцях. Наявність обґрунтованих і деталізованих фактичних даних про кримінальну ситуацію у регіоні та детермінаційний комплекс особливостей вказаної злочинності обумовлює недостатню ефективність антикримінального планування та програмування, що не сприяє якісному розвитку регіональної культури протидії злочинності. Розглядаючи проблеми антикримінального планування на прикладі регіональних програм забезпечення безпеки населення, варто зауважити, що не завжди вони приносять бажаний результат, а вдосконалення антикримінальної політики в регіоні та вироблення сучасної новітньої практики боротьби зі злочинністю є надзвичайно важливим.

Водночас, втілення окремих положень і напрацювань вимагають постійного розвитку та вдосконалення на рівні теоретичного моніторингу, пошуку кращих методик такої кримінологічної профілактики, на основі досягнень кримінологічної науки. Врахування недоліків антикримінального програмування та вироблення науково-обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення відповідної діяльності може стати точкою відліку для позитивних змін у регіональній культурі протидії злочинності загалом.

Отже, комплексний підхід до вирішення проблем злочинності, аналіз ефективності заходів з її попередження сьогодні є визначальним. Справді, у цих процесах часто забувається про відповідну духовно-ідеологічну роботу, яка в останні десятиліття суттєво опущена. А культурно-ціннісні установки у аспекті протидії злочинності відіграють чи не визначальну роль. Усі намагання спрогнозувати подальший розвиток злочинності у XXI столітті залежать від багатьох факторів, які вміть можуть зміни ставлення людини до соціальної дійсності, наприклад введення 5G та його негативний вплив на зовнішнє середовище і поведінкові процеси людини, тотальна вакцинація та можливі зміни на генному рівні, прогресив-

ний розвиток генної інженерії та «обезлюднення» або «знеособлення» людини, вплив інформаційних технологій та соціальних мереж на особистісні та поведінкові процеси з намаганням відмежуватись від «усіх і вся», особливо, що стосується молоді. Ці та багато інших чинників і збудників злочинності в одну мить можуть змінити все навкруги, а тому тут слід стояти на сторожі захисту національних інтересів, кожної особистості зокрема, збереження її духовно-сутнісної природи цілісною і непошкодженою, ще до кінця не зруйнованою усіма сучасними се можливими засобами впливу на людину.

Ключовим аспектом тут є аналітично-наукова та винахідницька робота з попередження негативних явищ у суспільстві, що призводять до злочинності. Процеси управління злочинністю у своєму складі мають багато факторів та особливостей. А винайдення стратегічної політики з послідовним прийняттям максимально правильних управлінських рішень, врахуванням загальносвітових та національних тенденцій є не простим завданням. Для такої діяльності необхідна ефективна попереджувальна (профілактична, превентивна) діяльність на основі володіння ситуацією на ментально-духовному рівні та процесах, що протікають у суспільстві. Лише за умови достовірної оцінки реального стану справ, чим повинні займатись відповідні моніторингові центри на найрізноманітніших рівнях з метою віднайдення передових досягнень і напрацювань можна повноцінно оцінити об'єкт регулювання, у тому числі і визначити заходи впливу на регіональну злочинність.

Отже, управління процесами злочинності на засадах основоположного принципу з охорони права «право охорони» вимагає здійснення комплексного аналізу з виявлення факторів-збудників, що є детермінантами майбутньої злочинності серед яких у регіоналістській науці на особливу роль заслуговує соціально-культурний та ціннісно-духовний, з виявленням історичних та сучасних особливостей регіонів та виробленням заходів впливу на соціум з метою недопущення негативних проявів у майбутньому.

Література:

1. Тепляшин П. В., Федорова Е. А. Криминологические особенности географии региональной преступности в Сибирском федераль-

ном округе и её краткосрочный прогноз. Криминологические реалии и перспективы XXI века: материалы Международной научно-практической конференции. Иркутск: Изд-во БГУ, 2017. С.102–110.

2. Бражников Д. А., Афанасьева О. Р., Коваленко В. И., Маликов С. В. Криминальная ситуация в Российской Федерации: состояние и тенденции. Юридическая наука и правоохранительная практика. 2017. № 3(41) С. 66–78.

3. Дук Ю. И. Организация государством борьбы с преступностью на региональном уровне. *Ius Publicum et Privatum*. 2020. № 5 (10). С. 46–50.

4. Голик Ю. В., Коробеев А. И. Преступность – планетарная проблема. СПб., 2006.

5. Бабенко А. М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2015. 515 с.

6. Федоров Н. Н. Теоретические предпосылки и некоторые результаты практического исследования региональных особенностей преступности. Вестник юридического факультета Коломенского института (филиала) ФГБОУ ВПО «Московский государственный машиностроительный университет (МАМИ)». 2013. № 8. С. 147–153.

7. Территориальные различия преступности и их причины: Сб. науч. трудов / Под ред. А. И. Долговой. М., 1987.

8. Гозгешева С. М. Феномен традиционных институтов обычного права (адата) и мусульманского (шариата) на Северном Кавказе. Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 1: Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология. 2011. №3. С. 1–7.

9. Симоненко А. В., Грибанов Е. В. Уголовная политика и культура противодействия преступности в России: состояние и перспективы. Общество и право. 2017. № 3(61).

10. Грибанов Е. В. Проблемы развития региональной культуры противодействия преступности (на примере Краснодарского края) Общество и право. 2019. № 1 (67). С. 39–47.